

GOVOR NA ŽUSMU

Govor na Žusmu spada k srednještajerskemu narečju. Govori se na njegovem skrajnem jugu ob stiku s kozjansko-bizeljskim narečjem in kaže značilnosti prehodnih govorov. V oblikoslovju so zlasti značilni: izguba dvojine ter formalna izguba srednjega spola, daljšanje osnov m. sam. z *-ov-*, širjenje pripone *-ek* pri pridevniku, nedoločniška pripona *-ni/-na-* za knjižno *-ni*, raba predpreteklika, močna redukcija nenaglašenih obrazil v op. del. za m. ed. Skladenjske značilnosti t. i. prostega govorjenja ponazarjata odlomka besedil.

The Žusem microdialect of the Middle Styrian dialect is spoken in the extreme south of the region, on the border with the Kozjansko-Bizeljsko subdialect, and evidences features of transitional dialects. Most characteristic of its morphology are: loss of the dual and the formal loss of the neuter gender; stem lengthening in masculine nouns with *-ov-*, spread of the suffix *-ek-* for adjectives, use of the infinitive suffix *-ni/-na-* in place of the standard *-ni-*, use of the pluperfect, and radical reduction of unstressed endings in the masculine singular *l*-participle. Excerpts from texts show syntactic characteristics of spontaneous speech.

0 Uvod

0.1 Žusem je bil do zadnje vojne samostojen kraj z bogato zgodovinsko preteklostjo, danes pa je zaselek Dobrine, ležeč 18 km jugovzhodno od Šentjurja in 4 km zahodno od Loke, ki ga je sedaj gospodarsko in kulturno zasenčila. V srednjem veku je bil na gradu Süssenheim sedež fevdalnih gospodov¹. Grad je stal tam morda že v času grofice Heme. Pozneje je bil to krški fevd. Več kot pol stoletja so ga imeli v posesti celjski knezi, te pa so l. 1456 zamenjali najemniki deželnega kneza; zadnji, Fieglmühler, je dal l. 1876 grad porušiti, ostal pa je toponim Na Turnu. V srednjem veku so področje »Urwalda«, kamor je spadal tudi Žusem, večkrat prizadeli turški vpadi, epidemije kuge in kmečki upori; 6. maja 1635 so uporniki žusemski grad oplenili in zažgali.

Prebivalce samotnih malih kmetij je v govoru združevala ne le pripadnost istemu fevdalcu, ampak tudi srečevanje pri farni cerkvi sv. Jakoba, ki je bila od 1394 sedež vikariata² s katastrskima občinama Dobrina in Loka.³ Danes je življenje na Žusmu manj razgibano, kot je bilo nekoč, ko so imeli tu celo sodišče. Šolo so dobili l. 1854 in po prvi svetovni vojni je sto otrok v dveh oddelkih učil en sam učitelj. Med okupacijo je bila šola požgana, po vojni so zgradili novo v dolini na Dobrini, a tudi to so po potresu na Kozjanskem opustili, šolarje pa odtlej vozijo v Loko in Slivnico⁴. Stiki kočarjev, ki so se po vojni začeli zaposlovati v Šentjurju,

¹ Kos v Gradivu za zgodovino Slovencev v srednjem veku, V., Lj. 1928, str. 897, piše, da se kot priče omenjajo v raznih listinah od 1203 do 1478.

² Ignacij Orožen, Das Bistum und Diözese Lavant VI, Das Dekanat Drachenburg, Marburg 1887, str. 536–549.

³ Prim. besedilo J. Peniča v 4.2.

⁴ Podatke o Žusmu sem dobila v Župnijski kroniki in Krajevnem leksikonu Slovenije III, DZS 1976, str. 325.

Štorah in Celju, z ljudmi iz drugih krajev, pa tudi radio in TV hitro brišejo tipične značilnosti žusemske govornice.

0.2 Žusemski govor je nastal na področju, kjer se stikata srednještajersko in kozjansko-bizeljsko narečje, zato ima mnoge značilnosti prehodnih govorov. Pričujoča razprava je nastala na osnovi gradiva, ki sem ga 1982 zbrala na Žusmu za SLA, letos pa sem ga temeljito dopolnila za proučevanje oblikoslovja in skladnje⁵. Pregledala sem tudi zapise T. Logarja za SLA v Loki pri Žusmu in Pilštanju (1953) ter v Kozjem (1954)⁶. Temeljitejšo obravnavo⁷ žusemski govor doslej ni doživel.

Zbrano gradivo, tako moje kot Logarjevo, kaže, da spada govor na Žusmu še k srednještajerskemu narečju⁸, čeprav je (verjetno) zaradi ohlapnosti na Karti slovenskih narečij zapisan pod namesto nad črto, ki razmejuje srednještajerske in kozjansko-bizeljske govore.

1 Glasoslovje

1.1 Naglas in prozodija. – Govorni temperament, padajoča stavčna intonacija, barva in dolžina samoglasnikov kažejo, da žusemski govor spada k srednještajerskemu narečju. Ta govor je odpravil tonemski naglas in ga nadomestil z jakostnim. Ker so se dolgi naglašeni samoglasniki razvijali drugače kot kratki, je postalo sčasoma tudi razlikovanje med dolgim in kratkim naglašanim zlogovnikom fonološko nepomembno in je bilo odpravljeno: kratki naglašeni samoglasniki so prek nadkračin postali dolgi, in to razmeroma zgodaj, saj so današnji odrazi zanje že dvoglasni: *īē < i, ūē < u, īē < o* itd. Tako so vsi naglašeni samoglasniki sedaj dolgi, kratki pa le nenaglašeni.

Skrajšani praslovanski (psl.) akut se je tu zgodaj podaljšal, zato imamo zanj isto zastopstvo kot za stalno dolge samoglasnike. Skladno s težnjami srednještajerskega narečja je tudi na Žusmu izpeljano in ohranjeno podaljšanje /ː/ > /ːː/ s pomikom na naslednji zlog (*senōu, okōu*). Drugi naglasni umik in daljšanje predhodno nenaglašanih samoglasnikov v tipih *ženā, nogā, tāmā* sta morala potekati časovno blizu daljšanja novega akuta, zato imamo danes po obeh potekih enake odraze. To velja za *o* v celoti (*nūōga = būōtar = nūōš*), za *e* pa le delno (*žīēna = kmīēt*), medtem ko se je verjetno v nezadnjih zlogih novi akut tu podaljšal prej in imamo danes zanj široki odraz (*sédn, zéle*), ki je komaj za spoznanje ožji od odraza za jat ali dolgi etimološki *e* (*strāha, pāč*); oba današnja enoglasnika imata gotovo kot

⁵ Glavni informatorji so bili Janez Penič (66 let, Dobrina 35), Justina Šarlah (73 let, Dobrina 28) in Angela Vrhovšek (68 let, Hrastje 16).

⁶ Gradivo hrani SAZU.

⁷ Osnovne silnice razvoja vokalizma v južnostaj. govorih je nakazal Tine Logar v razpravi *Karakteristika štajerskih govorov južno od Konjiške gore in Boča*, v: *Pogovori o jeziku in slovstvu*, Maribor, 1955, str. 61–65, ter v razpravi *Štajerska narečja*, JIS 13 (1968), 171–175.

⁸ Za srednještajerski značaj govorijo poleg prozodičnih lastnosti še: široki odrazi za nosni *e* v dolgih zlogih, razvoj nenaglašanih *e*, ki so vselej široki, na Kozjanskem pa ozki; nenaglašeni *i* se tu nikoli ne reducira do *ə*; za psł. *o* imajo na Žusmu *ou*, v kozjansko-bizeljskih govorih pa *o/u*, psł. *r* in *th* sta se na Žusmu vselej razvila v *ar* in *tout*, na Kozjanskem pa je potekal razvoj v naglašanih zlogih drugače kot v nenaglašanih (*ár : ər* in *tóut : tut*).

predhodno stopnjo dvoglasnik tipa *ei*. Nasprotno pa sta *íe* in *úo* mlada, nastala iz ozkega *e* in *o*. Zanimivo je, da tudi pri nosnem *e* in *o* razvoj ni potekal vzporedno, saj imamo za prvega sedaj široki novi *é*, za drugega pa *úo*. Razlago za to je treba najbrž iskati v izpraznjenem mestu pri *u*-ju, ki se je v sistemu pomaknil nekoliko naprej (*ü*), medtem ko je *o* težil navzgor in se ožil. (Prim. moščanski govor.)

Cirkumfleks (ckfl.) je v žusemskem govoru praviloma ostal na svojem mestu; metatonijski umik ckfl. z nezadnjega na predhodni zlog je le redka izjema (*múotka*, *úotavič*, *šívaňka*), pogostejši je umik z zadnjega zaprtega zloga: *zíțlen*, *šúrek*, *úotrek*, *vúsek*, toda tudi *advént*, *žúpán* (za zadnjega ima moščanski govor novi akut: *žúpán*).

1.2 Fonološki sestav⁹ žusemskega govora je naslednji:

Naglašeni samoglasniki

í
ü
íe
é
ä
á

[*ü*]
üu
üe
öu
ö
+ *ár*

Nenaglašeni samoglasniki

i
e
a

ü
o

u

Zlogovniki so tudi: *ar*, *l*, *m*, *n*

Zvočniki: *v* *m*
l
l r n
j *ǰ*

Nezvočniki: *p b f*
t d
c s z
č š ž
k g h

1.2.1 Naglašeni samoglasniki.

í je redke fonem; zastopa psl. dolgi *i* v položaju pred *r* ter v redkih posameznih besedah: *fírma* 'birma', *krõmpír*, *võdír* 'čepur', *blís*, naglašeni *i* pred istozložnim *u*: *bíuši*, *díuji*, *gníu*, *kríuc*, *síu(ka)*, *žíuçň*; tretjeumično naglašeni *i* (*cígan*) ipd. (*písaňka*, *šívaňka*); slovenski kratki naglašeni *i* v izglasju: *žgí*, *spí*, *šlí*; redko tudi psl. staroakutirani *i* in *y* v končnem zlogu *bík*, *dím* (za prvega prim. moščansko *bík* iz novega akuta).

Tudi *ú* je zelo redke fonem. Na Žusmu ga slišimo predvsem v ekspresivnih in onomatopejskih besedah ter, zlasti pri mlajših, v knjižnih ali še redkih posameznih besedah: *kúrba*, *kúrc*; *kúkat*, *kúkuca*, *šúm*; *Jústa*, *Šentjúr*, *võhún*; *múrke* 'kumare', *túrscá*.

⁹ Iz tehničnih razlogov je zapis skrajno poenostavljen: poševni oklepaj označuje fonem (npr. /a/), oglati varianto fonema ([u]). Ostrivec nad samoglasnikom označuje naglašeno dolžino, dvočrkje diftong, *e* in *o* s piko spodaj (*e*, *o*) sta ozka, brez nje široka; *e* in *o* v diftongih *íe*, *üe*, *úo* in *öu* sta vselej ozka, vendar tega nadalje ne bom več posebej označevala; dve piki nad *u* (*ü*) pomenita nekoliko naprej pomaknjeni zaokroženi *u*, krožec nad *a* (*ä*) zaznamuje zaokroženost, krožec pod *l*, *m*, *n* (*ḷ*, *ṃ*, *ṇ*) zložnost, *ǰ* je trdi (velarni) *l*, *ǰ* pa rahlo nazalizirani *j*. Svetli drsnik *j* se izgovarja enako kot v knjižnem jeziku, zato ga v vseh položajih tudi jaz zapisujem z *j*, izgovarja pa se kot *i*.

Fonem *ü* je odraz za psl. stalno dolgi ter staroakutirani *i* in *y* v slovenskih nezadnjih zlogih. Je zelo pogost, možen v vseh besednih zlogih; v vzglasju lahko dobi protezo *j*–: *brüje*, *družüina*, *garmüi*, *glüista*, *hrüibar*, *kopüišñca* 'robida', *nüzek*, *sestriüčna*, *sün*, *špäüčke* 'ošpice', *velüikrat*, *vün*, *züit*, *jüskatlüskat*.

üü je visok, zadnji, labializiran (zaokrožen). Njegovo izgovorno mesto je glede na u pomaknjeno nekoliko naprej. Zastopa psl. dolgi *u* v nekončnih zlogih ter je eden najizrazitejših razlikovalnih znakov nasproti večini drugih srštaj. govorov (ti imajo v teh primerih refleksa *üu* ali *ou*). Žusemčanom se zdi, da po tem »glasu« najboljši odstopajo od drugih, zato ga skušajo najprej »poknjižiti«. Tako ni nepričakovano, da namesto *üü* večkrat slišimo prosto varianto *üu*, zlasti pri mlajši generaciji. Starejši namesto *üü* dostikrat govorijo *lül*, ki je obvezen, če je tretjeumično naglašen, pogost, vendar nedosleden, tudi pred šumevci, mehkonebniki in *r*. Ta fonem je mogoč v vseh besednih zlogih, v vzglasju dobi protezo: *vüha* 'uho', *vüura*, *vüjste*, *vüjš*. Gradivo: *büukva*, *büukca* 'bukov žir', *cüukar*, *füüreš*, *glazüüta*, *hrüška*, *jüutar* 'jutri', *ktabüük*, *klüüč*, *korüundača* 'krastača', *kožüuhat*, *küuga*, *krüüšna máť* 'mačeha', *künštñ/küünštñ*, *küural/küura*, *lüušñ*, *mačürek* 'močerad', *plüüče*, *püñkl/püunñkl* 'griček', *kühja* – *küuham* – *küuhat*, *smüüčel/smüüče*, *sküüpt* 'skubsti', *zgüüble so*.

ię med drugim srečujemo povsod tam, kjer je sedaj v knjižnem jeziku naglašeni široki *e*. Zastopa: drugo- in tretjeumično naglašeni *e*: *čiesñ*, *čmievec* 'čmrlj', *mietla*, *niesem*, *prievēč*, *siestra*, *tiebe*, *tietta*, *žielot*, *žienä*, *žriebe*; drugotno naglašeni polglasnik: *čiebar*, *dieska*, *miegla*, *tíema*; podaljšani polglasnik v končnem zlogu: *díeš*, *píes*, *tíeš*, *víes* zaim.; novoakutirani *e* v končnem zlogu: *kmíet*, *žíep*, *žríem*; staroakutirani *i* v zadnjem zlogu: *klíen*, *niečñnueč*, *riet*, *štríek*, toda *bík*, *dím*, *míš*, *nít*, *píüč*.

üę je sicer zelo redek fonem v žusemskem govoru, nastopa pa v zelo pogostnih besedah, zato se pri starejših dobro drži. Je odraz za psl. staroakutirani *u* v zadnjem besednem zlogu: (*f*)*küep*, *glüeh*, *krüeh*, *plüek*, *tüe*.

üo je dokaj pogost fonem, mogoč v vseh besednih zlogih; v vzglasju dobi protezo samo, če je nastal iz nekdanjega nosnega *o*. Je odraz za psl. stalno dolgi in staroakutirani nosni *o*: *düoga*, *güoba*, *güodec*, *gohüop*, *küot*, *müoš*, *nüotar*, *süošet*, *tüoča*, *züop*; *vüogu*, *vüozek*, *vüozu* 'vozel'; drugo- in tretjeumično naglašeni *o*: *čtüovek*, *düobra*, *küoga*, *küonec*, *küotu*, *küoza*, *rüosa*, *šrüoka*, *t(v)üoja*, *(v)üoda*, *üokñ*, *üotrek*; novoakutirani *o* v nezadnjem besednem zlogu: *büole*, *büotar*, *cüokle*, *cüota*, *düobar*, *küokla*, *küote*, *küoža*, *tüomim*, *müokar*, *rüoža*, *svüora*, *šküoda*, *üosñ*, *vüozim*; novoakutirani *o* v končnem zlogu besed: *büop*, *grüost*, *hlüot*, *knüof*, *küoñ*, *küoš*, *krüop*, *müort* 'malta', *nüoš*, *strüop*, *stüou*, *šküof*, *štüor*; treba pa je zapisati, da sem v teh primerih nekajkrat slišala tudi naglas na 2. mori in srednje širok *o*: *muošť*, *nuošť*, *šnuošps*.

é je v žusemskem govoru zelo pogost, saj zastopa kar celo vrsto psl. fonemov: stalno dolgi in staroakutirani nosni *e*: *détela*, *glédam*, *grém*, *jéza*, *pét*, *pléšem*, *prédem*, *seména*, *teléta*, *véžem*, *vnét se*, *žétva*; polglasnik v slovenskih dolgih zlogih (*ë* in *è*): *dén*, *lén*, *méhñ* 'mah', *vés*, *fséhne*, *génem se*, *méša*, *péhnem*, *pésji*, *séje* 'sanje', *véški*, *vnéme se*, *vzémem*; novoakutirani *e* v nezadnjih zlogih: *cékmoštar*, *méžnar*, *pérje*, *pogréba*, *sédñ*, *zéle*, *žégñ* ter op. del. za m. sp. ed.: *nés*, *pék*, *rék*, *strék*; staroakutirani *a* v končnem besednem zlogu: *brét*, *enkrét*, *gréh* 'grah', *kéj*

poljubn. zaim., *ném, vé m* 'vam', *mrés, péu* 'padel', *séj* členek, *tém, té* 'tja', *zdréu, znéu*.

óu ima ozki *o*. Lahko stoji v vseh besednih zlogih; v izglasju se zlasti pri prislovih kaže težnja po omenitvi *u*-ja (*takóu/takó*). Ta fonem zastopa: psl. ckfl. etimološki *o*: *bóuk, dóu* 'kdo', *dóum, gardóu, góut-, kołóu, móuč, nóuft, nóus, nóuč, plóut, spóuвет-, stóu, šóuštar*; psl. (dolgi) samoglasniški *ǫ*: *bóuha, čóun, dóuk, póuhi, póunim, póuzek, sóunce* (prim. moščansko *bòha* < *buhá, dòg-, poh, pòn, spòzki*)

á je za spoznanje širši od *é*. Nastal je iz *eilai*, kar je pravzaprav pričakovati na stičišču dveh narečij. Vmesne stopnje se morda kažejo v prostih variantah *á*-ja, največkrat sta to *é* ali *éi*, v Loki celo *áe*. Vendar pa nasprotje *gráh* 'greh' proti *gréh* 'grah' ali *pát* nedol. proti *pét* števn. opravičuje fonološki status *á*-ja. In končno se je govor z *á* izognil prevelikemu spopadu fonemov, ki jih zastopa *é*. Vse primere tu zapisujem z *ä*, v besedilih tudi z variantami. Fonem *ä* zastopa: psl. stalno dolgi in staroakut. jat: *dát* 'delo', *dráta, kádn, lát* 'leto', *pláve, rápa, vávvarca*, op. del. tipa *cvetáta, gorál* mn., *báta, besáda, cvát, črás, gnást* 'gneздо', *mlák, pòndálek, rás, sláp, žláp*, dalje končnice daj. in mest. mn.: *tüdám, tūdäh*; pridevniška pripona *-en*: *aržán, ledán, vòdán*; psl. ckfl. etimološki *e* (prosta varianta je *é*): *čebála, drevása, kolása, lát* 'led', *páč, pepéu, šást*.

ä je zelo pogosten fonem, možen v vseh besednih zlogih. Zastopa nekdanji stalno dolgi in staroakut. *a* v nekončnih zlogih ter dolgi *a* v starejših prevzetih besedah: *áhtat, čòmpáti, fásnga, glán* 'dlan', *hrást, jábòček, káča, kmát, kòmár, pádem, svát, tráŋk* 'travnik', *teptá* 3. os. ed., *žláhta*.

á ni prav pogost, saj se je psl. staroakut. *a* v končnem zlogu, ki se je v večini drugih štaj. govorov samo podaljšal, ohranil pa svojo barvo, na Žusmu razvil v *é* (*déj, znéu*...). Tako zastopa tukaj samo psl. dolgi *a* pred istozložnim *i* ali *u*: *ájbeš, brájda, jájca, mlájši, nájgl, srájca, šnirláj p* 'nedrc', *bezgáuke, kazáuc, páuc, predáulem, áftre* < *avtre*; tretjeumično naglašeni *a*: *kák* < *kakò, táhk, ták*; zvezo *ar*, nastalo iz zlogovnika *r*, kar je širši štajerski pojav: *òbárva, čárn, gárm* (enako tudi v nenaglašenem zlogu: *garmóuje*), *kárst, sárna, smárt, žár* 'žrl'. – V zadnjem času se položaj *a*-ja krepi z vplivom knj. jezika, že prej tudi kulturnih izposojenk: *òltár, káncl* 'prižnica', *kráncl, lás, miličárski; vás* (mladi) : *vés* (starejši).

1.2.2 Nenaglašeni samoglasniki so v primerjavi z naglašenimi številčno skromni. Razen fonemov *i, ü, u, e, o* in *a* so lahko nosilci zlogov še *ar, l, m* in *n*, nastali po modernem samogl. upadu *i* in *ə* ter končnice *-o* za s. sp. ob zvočnikih *r, l, m, n*. Posamezni samoglasniki se v pred- in ponaglasni legi ne razlikujejo. Visoki *i, ü* in *u* so nekoliko oslabljeni (*i, ü, u*), vendar tega ne označujem posebej.

Nenaglašeni *e*-ji so široki, *o*-ji pa se izgovarjajo više in jih slišimo kot zelo ozke, *o* pred *m* ali *n* lahko celo kot *u*: *kòmár, toπάta, jábòček, jávor, is stinomlsinum*. Popolni upad izglasnega *-o* je morfonološki pojav, saj gre za težnjo po odpravi srednjega spola: *korút, polán, víin*.

Zanimivo je, da za nenaglašeni knjižni *u* slišimo delno *ü*, delno *u*: *kožüháči, zgúbím, žúpán; kúkuca, lubáz n*. Predponski *u*-izgovarjajo ko: *v-* ali *f-*: *vmrát, vlo-viit, fiárgat*.

Nenaglašeni *i* je moderni samogl. upad prizadel najbolj. Vzglasni *i*- se je po možnosti reduciral: *mám* < *imam*, *zvírek*, *zliút vúen*; v prednaglasni legi se je *i* v posameznih primerih znižal do *e*: *lesíca*, *lesják*, *dehúr*, včasih pa se je povsem reduciral: (*žvát*, *žvíim*, *žvíina* < *živina*). V ponaglasni legi je upad najmočnejši, zajel je kar cele oblikoslovne in besedotvorne kategorije, in sicer: nedoločnik (*dát*, *vzét*), velelniški *-i* (*nies*, *níeste*), nedoločniško in (nedosledno) sedanjiško pripono *-i* (*cápt*, *cápm*, *mlámo*); op. del. za m. sp. mn. (*so písál*, *dátal*), dalje končnico *-i* v mest. in daj. (če je pomen razviden iz sobesedila) ed. sam. m. in ž. sp. ter os. zaim. za 1. in 2. os. ed., navadno tudi končnico *-i* v im. mn. sam. m. in ž. sp., če je pomen razviden iz sobesedila ali kako drugače, npr. *bík* ed. : *búik* mn., enako *míš*, *ptíč* : *múiš*, *ptíuč*. Besedotvorni obrazili *-ina* in *-ica* > *-na* in *-ca*: *govédna*, *teléna*, *parjálca*, *kúisca*, *jásce*, *tráuca*.

Nenaglašeni *a* se dobro drži v obeh položajih, omeniti je le premene *a* > *e* za *r* v končaju *-rat*: *fúngret*, *púungret*, *vinúogret*; *-au* > *-ou* pri prid. in pri op. del. za m. sp. ed., kolikor se tu obrazilo popolnoma ne reducira: *škliempou* 'šepav', je *zategn(ou)*, *se je zúogn(ou)*; izglasnega *-aj* > *-ej*: *tíedej*, *kóumej*, *kúostej*.

Zlogotvorni /l/ je nastal iz zvez *-elj*, *-li* in izglasnega *-lo*: *kášl*, *párkl*, *žrábl*; *márzca*, *tárca*; *diébl*, *stíébl*, *zébl* ga je; *n* < *-en*, *-ni* *-no* za soglasnikom: *láčn* < *lačnllačni*, enako *jážn*; *úokn* < *okno*; *m* < *-em*, *-im*, *-mo* za sogl.: *pásm*, *úosm* štev., *núosm*, *vúidm*, *púism* < *pismo*; *ar* < *r* ali zveze *-ri*: *ardéč*, *vrtnár*, *par* < *pri*, *parjálca*.

1.2.3 Soglasniški sestav se od knjižnega znatno manj razlikuje kot samoglasniški. Nekaj razlik v primerjavi z zborna izreko je pri zvočnikih in soglasniških sklopih, nezvočnike obravnavajo enako. Zaradi omejenega prostora navajam samo odstopanja od knjižnega jezika.

Iz naštetih zvočnikov (gl. 1.2) vidimo, da imajo na Žusmu dva fonema, ki ju v knj. jeziku ni: *l* in rahlo nazalizirani svetli drsnik *ʃ*. Potrditev fonološkega statusa obeh najdemo v nasprotjih *krála* : *krála* za knjižno *kradla* : *kralja* ter *bríije* : *bríije* za *brinje* : *brije* 3. os. ed.

Fonem *ʃ* je nastal iz nekdanjega palatalnega *n* ter sklopa **-nʃj-*. Je sicer le rahlo nosen, vendar je nosni izgovor v nasprotju z mnogimi drugimi štaj. govori ohranjen ne le (zlasti) v položaju med dvema samoglasnikoma, ampak tudi v vzglasju in v izglasju, samo v težjem sogl. sklopu je mehka prvina opuščena (*kúhnski*, *svínšek* 'lonec za svinje'). Pri mlajši generaciji je opazna težnja prehoda *ʃ* > *j*. Gradivo: *ʃje*ga, *ž* *ʃoj*, *ʃiva*; *bráje*, *kláteje*; *črášja*, *kúhja*, *súkja*, *vúožja* 'vožnja' : *vúožja* 'ožja'; *kúoj*, *kúostej*, *séj* 'sanj'.

Trdi *l* izgovarjajo pred zadnjimi samoglasniki ter na koncu besed, če se je *l* znašel v izglasju po odpadu končnice *-o*, ker je ta mlajši od prehoda *-l* > *u*. Primeri: *líušn* je *bló*, *líušal* *líušja*, *glúeh*, *člúovek*, *túoj*, *zúiomim*, *lòvút*, *žíelot*, *koťou*, *plóut*, *láčn*, *lážem*, *dála*, *riekla*; *diébl*, *ophajít*, *stíébl*, *rásťje* : *rásťso*, enako *márzť* : *márzť*. – Psl. palatalni *l'* se je razvil v srednji *l*: *klúč*, *Lúblána*, *vúola*.

v se pred vsemi zvenečimi soglasniki izgovarja kot [v] – s tem da je pripora tu intenzivnejša kot pred samoglasniki, kjer je pred *úo* lahko celo opuščena: (v) *úoda*, (v) *úoca* po metatezi iz **ovčca*; pred nezvenečimi se preimenuje s [f], na koncu zlogov in besed pa z [u]. Enako se izgovarjata tudi predlog *v* in predponski *u-*. Kot

proteza stoji v samo pred *ü* oz. *u* in pred *o < o*. Gradivo: *vdârt, vliit, vmâzat; fsâk, ftárgat; v nedâlo, v zéle, f húišo; vúhaluhóu, vújš 'uš', vúogu < *oꝛtǫ, vúozek < *oꝛtǫ*.

Končni *-m* se premenjuje z *-n* samo v števniku *sédn*, drugače ostaja (*úosm, píism*).

Med premenami sogl. sklopov so najbolj značilne naslednje: prvotni sklop *dl* ter drugotna *tl dl* v op. del. so dali *l*, sicer pa sta *tl dl* prešla v *kl gl, tn dn dn* pa v *kn gn gj*: *molítva, šíl; pléta, póméta, pâta, préta; poskât 'postlati', gârklc, glân, glésne; knâl 'tnalo', gnâr, póugnelpóudne* (pri mladih tudi sicer slišimo neasimilirane oblike), *zâgji, prágji, spúogji*. Kolikor so naštetih sogl. sklopi nastali šele po upadu, so ostali nespremenjeni (*klâtla, víudla*). Pri 'danes' in 'današnji' je *dn > n*: *nes < *dnas, néšni*.

Za sklopa *bt ht* imajo *ft* (*droftúna, nõuft*), za *nt* v *šent* pa *ŋk* (*Šeŋkjúr, Šeŋkjâns* – zelo staro); *tj > k* (*kâdn, tréki*); *mn > un* (*spóunat se*); *šč > š* (*klâše, kúšar, spúšen, šetúina*); *sk > šk* (*škúorja, zaškaliit*). Sogl. skupini *čre-žre*-sta ohranjeni (*črás, črásjša, čráva* im. ed., *žrábec, žrábl*). Prehodni *j* je samo sporadičen, pred njim pa ne more stati *ü* (*grúojzdje, púojstla, hújt 'hud', vújste, vújš*).

2 Oblikoslovje. – Opis omejujem na tiste slovnične kategorije, ki odstopajo od norm knjižnega jezika. Razlike se kažejo predvsem v oblikotvornih in oblikospreminjevalnih vzorcih pregibnih besed, pri slovničnih besednih vrstah so zanemarljive.

2.1 Samostalniška beseda.

2.1.1 Pri samostalnikih je prisotna močna težnja po maskulinizaciji srednjega spola. Izgubili so dvojino, razen v I/T m. sp. Pri pregibanju je opazno opuščanje nenaglašene končnice *-i* v vseh sklonih, če je pomen razviden iz predložne zveze, sobesedila ali kako drugače (prim. 1.2.2). Morfologizacija naglasa je manjša kot v drugih štajerskih govorih: poleg nepremičnega poznajo tudi mešani in (pri m. sp.) premečni naglasni tip. T. i. ničtih sklanjatev ne poznajo.

(1) Vsi sam. m. sp. se sklanjajo po 1. sklanjativu po vzorcu *mlün-ø -a -(i) -ø -(i) -om; -a; -(i) -ou -am -e -ah -am*. Upoštevati je treba podspol živost/neživost. Za mehкими sogl. poznajo preglas *o > e* (z *núožem, kúoŋeu*). V D in M ed. je *-i* nastal iz *-u* preko *ü*; v D, M in O mn. so se posplošile ž. *a*-jevske končnice, po onemitvi končnega *-i* v O se je le-ta izenačil z D. V R mn. – razen pri *úotrek, víeč otróuk* – ne poznajo ničte končnice. Končnico *-je* v mn. ima le sam. *túdjalldjá*, ki se sklanja po nekdanji *i*-jevski sklanjativu, le O je izenačen z D (*túdám*).

Sam. na *-l* osnovo podaljšujejo z *-n*: *kámplna, nájglna*; lastna imena na *-i* podaljšujejo osnovo z *-j*, vsa ostala na samoglasnik pa s *-t*, pri čemer se tip *-e* prevaja v *-a*: *Rúdiya, Túina-t-a, Júozata, Túonata, Stáŋkota*. Lastna ter ljubkovalna imena z *e < o* v zadnjem zlogu imenovalniške osnove ohranjajo *e* tudi v odvisnih sklonih: *Júožeka, zájčeka*.

Zanimivost predstavlja podaljševanje osnov z *-ov-*, kar je precej redek pojav

v štaj. narečjih, tu pa se je razširilo prek »knjižnih okvirov« na samostalnice kot *možúovi*, *psúovi*, *boťruóva* (I dv.) poleg običajnih *bregúovi*, *godúovi*, *móstuóvi* idr.

(2) Sam. 1. ženske sklanjatve gredo po vzorcu *húš-a -e -(i) -o -(i) -ej*; dv. = mn.: *-e -ø -am -e -ah -am*. Sem se uvrščajo tudi vsi množinski sam. ž. in knjižno s. sp.: *hláče*, *jásle*, *párse*, *vráte*, *dárve*. Sam. na *-ev* dobivajo končnico *-a*: *büukva*, *žétva* z R mn. *büuku*, *molíitu*. Sam. tipa *črášja vúžja* imajo R mn. *črášji*, *vúožji*.

Sam. 2. ž. sklanjatve se pregibajo po nepremičnem in mešanem naglasnem tipu. Nenaglašena končnica *-i* onemi vselej, če zaradi tega ni prizadeta pomenska jasnost oblike (*míš*: *h múš*, *par múš*, *múš* mn., *víeč múš*). Sklanjatveni vzorec za mešani naglasni tip je: *kóust kóstitú kúost kóust kúost kóstitúoj*, *kóstitú kóstitú kóstitúam kóstitú kóstitúam kóstitúam*. V O ed. dobi končnica *-jó* še poudarno členico *-j*, ki se nato posplošni tudi k nepremičnemu naglasnemu tipu, kjer pride do premene nenaglašene končnice *-joj* > *jej*. Sam. *kri* se sklanja: *kréu karví krévi kréu krévi karvjúoj*.

(3) Na izgubljanje srednjega spola pri sam. v okolici Šmarja pri Jelšah je opozoril že Ramovš¹⁰, konkretno za to področje tudi Logar v zapisu za SLA. V primerjavi z nekaterimi drugimi štaj. govori, npr. šmarskim¹¹, ki so s. spol ohranili v ed. po zaslugi sam. tipa *zelje*, *drevje*, *klanje*, je na Žusmu maskulinizacija nevtter močnejša, saj je prišlo tu do popolnega upada nenaglašene končnice *-o*, kar pa ni rezultat glasoslovnih potekov, ampak oblikoslovne nalike. Četudi nam zveze sam. s prid. kažejo, kot da s. spola ni (*láp zéle*, *súh senóu*, *vrúoč mlák*, *vmázan dát*; *me-sóulkrúeh je dúobar*, *grúojzdje je státk*), nam po drugi strani ujemanje osebka s. spola s povedkom v pretekliku priča, da se s. spol izgublja predvsem formalno, psihološko, globinsko pa je v mnogih primerih še prisoten. Primerjaj: *túele se je pásť* < *pasťo* proti *bík se je pás* > *pasə*; tako še: *dréujeldrevóu je zrást*, *péule je obródiť*, *predíu se je tárgat*, *sóunce je márknat*, *zéle je kíust*, *vestéle je bló*. Toda tudi: *zéle je zrásulzrásť*, *dát se je ustávu/ustául*. Zadnje dvojnosti govore, da gre za potek, ki še ni dokončno izoblikovan, ali pa za stanje, ki je preseženo, in se srednji spol zdaj na novo vzpostavlja pod vplivom knj. jezika, saj je pri mladih več zvez os. s pov. s. sp. kot pri starejših.

2.1.2 Med samostalniškimi zaimki so najpogostnejši osebni: *tesljés*, *tí*, *óun-a*; *múdv-a-e*, *vúdv-a-e*, *óunadvá óunedvá*; *mí*, *ví*, *óuni*, *óune*. Dvojina se dobro drži. Sklanjajo se tako kot v knj. jeziku, le v ustrezni narečni uglasitvi (*nj* = *ĵ*, onemitev končnice *-i* v ed. in *-u* v dv. idr.). Pri 1. in 2. os. dv. se je M izenačil z O. Zaimki za 3. osebe se sklanjajo tako: *óun jřega jřem* R *jřem* ž *řeim*; *óuna jř jřj jř jř jřj jřj*; *óunadvá óunihdváh* . . . ; *óuni jřh* . . . ž *jřm*. Navezne oblike se uporabljajo samo za 3. osebe: *zářgalzářřga*, *zářo*, *záře*. *Mí* (enako *ví*) doživlja naslednje premene: *mí nés ném* R *ném nám*.

Vprašalni zaimek za osebe se glasi: *dóu kúoga kúom* R *kúom kúom*, za stvari pa *kálkúoga kúoga kúom čám čám*. Po človeškem osebku se pogosto sprašujejo tudi s posamostaljenim *dér* < **kъteri*, analogno po *dóu* < *kъto* s križanjem *-d-* iz vpraš.

¹⁰ Morfologija slovenskega jezika, DZS, Lj. 1952, str. 36.

¹¹ Žusemski govor primerjam s šmarskim ne le, ker ga dobro poznam (prim. moja razprava Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah, SR 36 (1988), str. 251–266), ampak tudi zato, ker je šmarski govor eden najbolj tipičnih predstavnikov srštaj. narečja.

prislovov tipa **kъda*. Funkcijo oziralnih zaim. opravljajo konverzno rabljeni vpraš. zaimki. Med ostalimi zaimki so zanimivi še: *dø* in *kej* (poljubn.), *nát* 'nekdo' in *nákej* (nam. *nekdo* rabijo največkrat nedol. števnik *jédŋ*), *mársdóu*, *máldér*, *márskéj*, *núešar* 'nihče' in *núeč*.

2.2 Pridevniška beseda vključuje pridevnike, pridevniške zaimke, štev-nike in deležnike.

2.2.1 Pridevniki so zaradi močne maskulinizacije nevtter praviloma samo m. in ž., nekaj izjem pa vendarle obstaja: *bábje pšén*, *kozúje mlák* (zanimiv je tudi vrstni pridevnik *oučlíji sír*), *náše póule*, *náše úotrek*. Pridevniška sklanjatev odstopa od knjižnega obrazca v ed. m. sp., kjer dobiva končnice *-ø* *-(i)ga* *-em* *IIR* *-em* *-em*. Vidimo, da sta se z M izenačila O (analogno po zaim. *ta*) in D (analogno po sam.). V I mn. *-i* lahko upade, če sam. ohrani končnico: *múoj bráti*. Po onemitvi končnega *-i* v O mn., se je le-ta izenačil z D.

Najpogosteje rabljene pridevnike stopnjujejo z obraziloma *-š(i)* in *-ji*. V presež-niku zelo pogosto vrinejo določni člen *te* med predpono *nér-* in podstavo: *nérte-láps(i)*, *nértebuólš*. Vsi nekdanji *u*-jevski pridevniki imajo na Žusmu pripono *-ek*: *krátek kráčji*, *léhek lézji*, *núzek núžji*, *šúrek šířš*, *tének téňš*, *vúilek véči*, *vúozek vúožji*. Analitično se stopnjujejo še: *dóuk délš*, *mlát mlájš* in *stér stárji*, vsi drugi pa opisno z *búol*, *nérbúol*. Obrazila za stopnjevanje so v posameznih primerih drugače razvrščena kot v knj. jeziku. Zanimive so tudi narečne premene osnov pri tvorbi različnih oblik: *glúobek glóbuoka*, *súeh súuha*, *šúrek šruoka*, *vúsek vesúoka* idr. Za 'majhen' in 'drobčen' imajo čínek, *drúonček*.

Določnost izražajo z nesklonljivim členom *te*: *te mlát*, *te stár*, prid. sam po sebi je nedoločen; člen *en* pred njim se pregiba, označuje pa nedoločnost samostalnika: *sréčala je níga fást čtlováka*.

2.2.2 Med prid. zaimki so najpogostnejši osebni svojilni zaimki: *múoj -a*, *nájín nájna*, *néš náša*; podobno kot za prve se tvorijo zaimki tudi za 2. osebe, za tretje pa: *žegúou žegúova*, *ø óunih dváh*, *ød óunih*. – Kazalni zaimek *túot* je nastal iz podvojene psl. oblike **totъjъ*, iz nepodvojene **tъjъ* je nastal sedaj nesklonljivi člen *te*. Vsi kaz. zaimki (in iz njih tvorjeni prislovi) lahko imajo poudarno členico *-le*: *tústle*, *úonle*, *tákle*. Vprašalni (sprevržno tudi oziralni) zaimki so: *dér -a*, *kúou kúova* 'kakšen', *kakóul/kák vúilek* 'kolikšen', *čigáu*. Nedoločni: *nohén*, *nákou* 'nekak'; v pomenu 'neki' se rabi nedol. števnik *jén -a*; vseobsežnostni so *fsák*, *vies fsá fsé*.

2.2.3 Od števnikov uporabljajo glavne: *ien -a*, *dv-á -á*, *tarjál/trijá*, *tríi*, *štíri štír*, *pét*, *ednájst*, *ienandvájst*, *trúideset*..., toda *sédnset* ter *úosnset*, *stóu*, *táužŋt*...; ter vrstilne z določnim členom *te*: *te párví*, *tréki* < **trétъjъjъ*, *štárti*... Ločilne uporabljajo samo za vrednosti 1–3(4), z njimi pa le štejejo množinske sam., za različnost vrst dodajajo sam. *súorta*: *Kúuþla je dvúojel/trúoje*, *čtvéro grábl/gráble*; na *múis* je *bló trúoje súorte mesóu*. Za množilne števnike *enojen*, *dvojen* imajo *ájnfah*, *túoplť*, drugih ne uporabljajo, *trikraten* je npr. *trúikrat víeč*.

2.3 Glagol. – Pri spreminjanju in tvorbi glag. oblik prihaja do premen korenskih samoglasnikov zaradi metatonij, naglasnih premikov in nalik. V rabi so

vse glag. kategorije razen deležij in deležnikov, od katerih so poleg opisnega deležnika pogoste le še oblike na *-n* ali *-t*, včasih z drugačno razvrstitvijo obrazil kot v knj. jeziku.

Žusemski govor ima dolgi nedoločnik brez *-i*, ki sovпада z namenilnikom; *-t* kot tipično nedol. obrazilo je analogno vneseno tudi h glagolom tipa *reči*, *vreči*: *riéčt*, *vráčt*; včasih je, da bi se izognili sovpadu z drugimi oblikami, nedoločnik tvorjen iz sed. osnove: *nájdít* (: vel. *nájt*), *râstít*, *pâdít* (: *pâst pâsem*); *prúdíť*, redno tudi pri knj. tipu na *-ovati*-*ujem*: *kúpúvat kúpúujem*, *poškôdúvat*, *sprašúvat*... Pri opisnem deležniku so naglašeni sklopi *-at*, *-it*, *-ut*, *-et*, razen *-rt*, v m. ed. ohranjeni, upošteva je narečni glasoslovni razvoj: *znéú*, *riú*, *čúú*, *páú*, *vzéú*, toda *zapár*, nenaglašeni pa se – razen *-at* > *-ou*, ki je lahko včasih tudi ohranjen – popolnoma reducirajo, četudi v mnogih primerih prihaja do izenačitve z drugimi oblikami: *músl* je, npr., del. za m. ed., 3. os. sed. in vel. za 2. os. ed. Še nekaj primerov op. del. za m. in ž.: *nés níesta*, *rék riékta*, *múok múogta*, *pléú pléta* 'pletla', *kréú/krâť krâta*, *grúis grúizta*, *prevárk prevárgta*, *zaklén zaklénata*, *vgén -ata*, *fítúhñ fítúhñta*, *tát látata*, *ponúou ponúvúta*, *vát vádta*, toda *púisou púisata*.

Nepričakovano zanimivost predstavljajo glagoli z nedol. pripono *-ni-* v knjižnem jeziku. Ta je v večini štajerskih narečij nadomeščena z *-na-*, v žusemskem govoru pa se to zgodi le, če je naglas na korenu, pod naglasom pa *-ni-* ostane: *fítúhñat fítúhñem*, *otárpnat*, *pokléknat*, *púoknat*, *stúisnat*, *vgénat*, toda *parpognúit*, *naklenúit telége* 'vpreči', *sklenúit*, *zategnúit*, *zognúit* – vsi z op. del. *sklén(ou) sklénata*. Nekajkrat sem slišala tudi dvojnice (*spoteknúit/spotékñat*) s pripombo, da so oblike z *-ni-* starejše.

Osebnе glag. oblike so tvorjene enako kot v knjižnem jeziku. Sedanjšiška osebila za dv. so: *-ma -ta -ta*, enaka za oba spola. Nenaglašena sed. pripona *-i-* je razen v 2. os. ed. upadla: (*óun*) *vúos*, *vúozma*, *núosta*, *múislmo*, *gúonte*... Za 1. os. ed. so po različnih zaselkih v rabi oblike z *-i-* ali brez njega: *núosim/núosim*, *prúosim/prúosim*. V velelniku je edninska oblika posplošena v dv. in mn.: *nies -ma -ta -mo -te*. Brezpriponski glagoli *grém*, *jám*, *vám* imajo v dv. in mn. ohranjene posebne končnice *-sta*, *-ste*. Pom. glagol *búit* ima oblike: *šom/sñ si je*, *sma sta sta*, *smo ste so*; *boñ boš bo*, *boña boťa boťa*, *boño boťe boťo*; *búú blá*, *blí blé*. *Hoteti* ima le kratko obliko sed. *čám*, *čáš*..., op. del. *htéú htáta*. – V nasprotju z drugimi narečji je na Žusmu še slišati predpreteklik: *Šom se ráš velúkrat smejáta tém*, *kó so mi tóu raztágal*, *ká so napráúle blé z menój*.

2.4 Prislovi so nepregibne, toda polnopomenske besedne vrste. So zelo pogostni in zanimivi, ker je v njih ohranjenih veliko arhaizmov, sklonskih okamenin, ki so jih v sedanjih sklanjatvah zamenjale druge končnice. Najpogostnejši prislovi odgovarjajo na naslednja vprašanja:

K é ? : *túe*, *tém*, *úont/úondle* 'ondi' (zelostaro), *vúen(ih)*, *núotar*, *đomâ*, *blúis*, *déleč*, *črás* = *prák*, *nikír*, *fsepošúot*, *gúor*, *dúol*, *zât*, *sprét*.

K á m ? : *siem*, *té* 'tja', *vúen*, *núotar*, *prúoč*, *nažáj*, *đomóu*, *drúúgam*, *nákam*, *nikámar*, *okúol*, *te dúol te núotar*, *te gúor te núotar*. (Žusemčani so zelo natančni glede na višji ali nižji položaj od govorca.)

K í e d e j ? : *tíedej*, *nés/nies*, *fčérej*, *júútar* 'jutri', *vjúútar* 'zjutraj', *zvečér*, *ponúoč*,

dāve, dréve, ŋcúoj, látos, tǎn, predlǎnskem, pretfčerašnem, požúm, polát, vjésen, zmarláta, opouǵne, puozn, ŋkuól, zmírej.

Kak óul kák?: takóulták, driuǵáč, nǎgl, počás, lepóu, gardóu, smášŋ, glásŋ, pámetŋ, zádnsk, poštrǎn, narázŋ, fküep, narúobe, práu, pøkúonc, fštríc, počrás, rás, zljó 'zelo'.

Kúolk?: túolk, máť, méj(i), veliik, víeč, príeveč, dúost, nákej, níueč.

Kúolkkrat?: túolkkrat, fsákokrat, víečkrat, nǒbéŋkrat, dúojstkrat.

Zakáj: zatóu, zapstúoj, néleš.

3 Skladnja. – Ker se narečje sedaj le govori, ne pa tudi piše, so za ubesedovanje značilne prvine t.i. prostega govornjenja. To so predvsem ponovitve vseh vrst, povezovalni členki, izpuščanje pomožnega glagola ali postavljanje le-tega na začetek stavka, nepopolnjeni skladenjski vzorci, pretrganost, preskakovanje iz ene skladenjske oblike v drugo, drugačen besedni red v naslonskem nizu. Stavki so kratki, večkrat enodelni glagolski in neglagolski. Več je priredij (vzročnega ne poznajo) kot podredij. Zelo pogosta so brezvezja, sicer pa je skoraj univerzalni veznik v priredju *pa*, v podredju sta taka *de* in *ko* (za pomene 'ki', 'ko', 'ker') poleg *če*, stavke pa lahko vežejo tudi vpraš. (ozir.) zaimki in prislovi. – Kratki izbrani besedili skušata ponazoriti glavne značilnosti žusemske skladnje.

4 Besedila.

4.1 Pripoveduje Justina Šarlah:

Blá šom stára póu láta. Púol so me pa nlesle h kúozam. V Lúokǵ. Púol so pa šlé bǎbnce v gostílnǵ pa so se fájn napíile. Púol so me pa nlesle damóu v dékŋ zavíito. Púol so blé pjáne, níiso véidle, gréjo fküep damóu pa so míene zgüuble. V narvéčem grǎbni šom na hárt ležǎta, te dúol... v nákovem grǎbni. Púol príidejo v Brúode pa se fsédejo té za múizǵ. So pa ríekle: »Ójh, túe jo bǵm dáta zrám síebe léžat na klóup.« Pa so me dále na klóup, pa sámǵ práznǵ dékŋ. Jes šom pa pádta vzád dúol, pa níiso vádle, pjáne so blé pa obǎ. Póul príidejo pa glédajo: »Kǎ pa de je díekle takóu príidŋ, de je takóu tíih?« Túiplejo túiplejo, pa je blá práznǵ dékŋa. Jéš šom pa v grǎbnah ležǎta, áaj. So ríekl máma: »Jézas, ja dekléta pa níimamǵ níuotar! Ké pa je díekle?« So ríekl tíeta: »O gróumska strǎta! Kǎ pa če smǵ jo zgüuble? Dáj pa púojdmǵ jo pa ískat!« Púol so šlé pa (dáleč) te dúol po cást nazáj. Pa šom ležǎta na sréit cáste na kléih. Nerbúol je še blǵ tóu... jih je blǵ strǎh, de b me bíu dóu povúoš, de bi dóu príš is kóuvim áutom al iz onéim, is kóuvim vúozǵm. Pa sŋ ležǎta na kláh pa takíist náǵa karpéilla 'brcala' pa mligala po cá:st, na sréit cáste.

»Ó,« so ríekl: »Tóule je! Pǵglédaj, Marjétká! Túule díekle ležú! Já, na múormǵ pomǵgat. Pjáne smǵ blé, pa níismǵ vádle.« Razvíidŋo je tóu, de me lá:hk zgübüjo, né? Oúne so píile, pa so zgüuble míene. Pa so me pǵbrále pa so me nlesle gúor f túisto gostílnǵ, kǵ so práť... so sedǎle. Púol so me pa kúupǵo víina pa nǵ žémǵo pa so me takíist namǵkale pa píitale, de sŋ h síep príšta, kǵ me je zébl. Púol so me pa nlesle domóu.

4.2 Pripoveduje Janez Penič:

Váste, Žúsan má vieč táh krájeu. Túe se rieče Karnúica, na naspróutnem hrúibi, fštrúic tága Žúšana riečejo Ráune níve. Tém je bló čas zló lápō posásvō. Tém so redíul pō sédn, úosm, devét gláu žvúine. Kō je bló štrínōštardesédga láta tōu pōžgānō, (potām) je ta kmetúja čúist prepádlā. Takōu de sō pōtām tíist raspredāl, sō (tām) sōsádi pōkúupl'fsák pō nō parcéitō, gōspōdār se je pa preselíu u Vróuncō. Vróunca, tōu je én dél Hrástja. Za bíušō Jugōstávijō sō blé tōu štír takōu zvāne okúolice: tōu se rieče Lúoka, pōtām Dobrúina, tōu sō gláuine dvéi, pōtām pa Hrástje pa Oslešúica. Tōu sō dvá katastrálne ópčine. Hrástje spāda pōt katastrálnō ópčinō Dōbrúina, h Lúoki spāda pa Oslešúica. Túista Oslešúica je zdáj ispádlā, je tíist zdáj pō vúojni fsé Lúoka.

Bōm máł pováduu, kák je bló za Námčije. Tíedej se je múoral fsé spremeníit, té iméne. Hrástje je bló Ájhendórf, Dobrúina je blá Gútendórf, Lúoka je blá Lák, sám de Lúoka níi blá, kō níi smál bíit pō stōvénsk pōvādan.

Pōtām pa Oslešúica. Púol pa tíist odbúorniki, kō sō múogl néimšk znāt, so se pa fkúep zbrāl, kakōu bōjō prekárstl te iméne, de se na bō vieč stōvánsk slíušat. Múoj strúic je bíu žúpān tíist čas. Je znáu dúbarnāmsk. Jēpaan stér odbúornik pōgrúuntou: »Váste, míi na múormō drúugga riečt ko Ájslđórf.« Se pa drúuk ogtási: »Já, hudúiča, takōu ga pa na bōmō srāl, de bōmō oslōuskō vés zdáj máł túe, né? Pōtām pa níišō múogl práuga iména nájt, je bíu pa Klájnvált, néika táksniga, Máli góust, takōu nákak sō púol tōu naprávl.

SUMMARY

The Žusem microdialect, in accordance with the development of the Central Styrian dialect, lost its tonemic stress and later also quantitative oppositions. The morphologization of stress is pronounced, especially in verbs.

Diphthongs predominate in stressed vowel positions (see the phonological system in 1.2), the monophthongs *é* and *ā* are more recent, having arisen after the transformation of diphthongs into monophthongs. The greatest deviation from other Central Styrian microdialects is /iu/ < Proto-Slavic *ū*, and therefore (especially young) speakers attempt first to replace it with variants that are closer to the standard language. Modern reduction of unstressed vowels is very strong; in the case of /i/ it has encompassed entire morphological and lexical categories; connected to it is the appearance of the syllabics (vocoids) *ar*, *l*, *m* and *n*.

The microdialect has two phonemes in its consonant inventory that do not exist in the standard language: velar *l* < Proto-Slavic *l* is pronounced before back vowels and in word-final position where it originated from *-lo* after the reduction of the ending *-o* because the latter is more recent than the *-l* > *-u* shift (*stopát*, *stíebł*); the moderately nasal *ĵ* < Proto-Slavic *ń* is preserved in all positions, in contrast to other Styrian microdialects.

There is a noticeable loss of the dual of nouns except in the masculine nominative and accusative. Ramovš (and Logar) have pointed out the masculinization of the neuter in this area; on the basis of broad, newly gathered material I attempt to prove that this is primarily formal (*vín*, *mást* < *vino*, *mesto*), while the neuter is still present psychologically. In contrast to other Styrian microdialects the Žusem microdialect still widely preserves *-ov-* stem lengthening in masculine nouns together with the mixed stress type (*píes*, *psá* – *psúovi*, *múoš*, *mōžā* – *mōžúovi*). The *a*-declension endings *-am*, *-ah* and *-am* have been generalized to the dative, locative and instrumental plural.

All Proto-Slavic *u*-stem Žusem adjectives have the suffix *-ek* (*šúrek*, *vúsek*). Only the

masculine singular, with the genitive ending *-iga* and the coincidence of the instrumental and locative cases, distinguishes adjectival declension from the standard model. Analytic gradation by means of *-š(i)* and *-ji* is preserved only in the most frequent adjectives, otherwise synthetic gradation has prevailed: *búol*, *nérbúol*. The prefix *nér-* is usually added to the superlative, and the undeclined definite article *te* to the comparative; *te* also expresses definiteness because adjectives themselves cannot accomplish this with their forms (e.g., *te mlât* (for the standard *mladi*). In place of relative pronouns, both adjectival and noun, converted interrogative pronouns are used. There are no multiplicative numerals; the distributive numerals 1–4 refer only to plural nouns and cannot express internal differentiation.

The long infinitive without *-i* is preserved in verbs (e.g., *dâlat*, *piéčt*), and has even coincided with the supine. Verbs having the infinitive suffix *-in-* in the standard language present an unexpected feature: in other Styrian microdialects it is replaced with *-na-* but in Žusem this has only occurred in the unstressed position, while stressed *-ni-* is preserved (e.g., *vgénat: zaklenûit*). The present tense dual endings *-ma*, *-ta* and *-ta* are identical for both genders; the special endings *-sta* and *-ste* are preserved in the dual and plural of athematic verbs. The pluperfect is still in use, more widely than elsewhere. Only the *-n* and *-t* participles are used and, of course, the *l*-participle for expressing tense and mood, the masculine singular endings of which, however, underwent complete reduction in unstressed position, except in part where *-ou* < *-al* obtains.

Adverbs of place, time and manner are very common and interesting because of their archaic forms. Features of spontaneous speech are present in the syntax.

Nastanek slovenske univerze v Ljubljani leta 1919 je eden od ključnih dogodkov, ki so oblikovali slovenski narodni identitetni proces. V tem času je bila ustanovljena prva visoka šola, ki je omogočila slovenskim študentom in profesorjem, da se vključijo v evropski akademski prostor. Prvi rektor univerze je bil Ivan Prijatelj, ki je bil tudi eden od ustanoviteljev slovenskega literarnega društva. Prijatelj je bil zelo pomemben za razvoj slovenskega jezika in kulture. Njegova delovanja so bila uspešna in so privedla do ustanovitve slovenske univerze. Prijatelj je bil tudi eden od ustanoviteljev slovenskega literarnega društva. Njegova delovanja so bila uspešna in so privedla do ustanovitve slovenske univerze. Prijatelj je bil tudi eden od ustanoviteljev slovenskega literarnega društva. Njegova delovanja so bila uspešna in so privedla do ustanovitve slovenske univerze.

Tako je prišlo do ustanovitve slovenske univerze, ki je bila prva visoka šola v Sloveniji. Univerza je bila ustanovljena leta 1919 in je bila prva visoka šola v Sloveniji. Univerza je bila ustanovljena leta 1919 in je bila prva visoka šola v Sloveniji. Univerza je bila ustanovljena leta 1919 in je bila prva visoka šola v Sloveniji. Univerza je bila ustanovljena leta 1919 in je bila prva visoka šola v Sloveniji. Univerza je bila ustanovljena leta 1919 in je bila prva visoka šola v Sloveniji.

Prijateljova delovanja so bila uspešna in so privedla do ustanovitve slovenske univerze.